

АҲОЛИДАН ХОСИЛ БЎЛГАН ҚАТТИҚ ЧИҚИНДИЛАРНИ КЎМИШ ПОЛИГОНЛАРИНИНГ ГИГИЕНИК АҲАМИЯТИ

*Садуллаева Х.А., Пулотова Н.Н.,
Файзибоев С.С., Жонузоков Ж.Ж., Муслимов Ў.Р.
Тошкент тиббиёт академияси*

Кириш. Қаттиқ маиший чиқиндилар ўзининг физик-кимёвий кўрсаткичлари бўйича етарли даражада ўзига хос, шунинг учун уларни махсус заводларда биоферментация усули билан ёки махсус полигонларда зарарсизлантириш усуллари орқали осон зарарсизлантириш мумкин. Қаттиқ маиший чиқиндилар таркибида органик моддалар миқдори етарли даражада юқори (58,3% гача), куз ойларида эса 66,0%гача етади. Қаттиқ маиший чиқиндиларнинг таркиби куйидаги жадвалда келтирилган [1, 2, 3].

Қаттиқ маиший чиқиндиларнинг ўртача миқдори

Асосий кўрсаткичлар	Йилнинг асосий мавсумлари				Ўртача йиллик
	зима	весна	лето	осень	
Мутлоқ куруқ моддага нисбатан органик моддалар %да	54,3	39,1	61,0	66,0	58,3
Намлик %	46,0	43,6	38,9	48,6	44,2
Тузли тортма рН	7,1	7,2	7,6	7,4	7,2
Хажмий оғирлик, кг/м ³	355,6	387,6	434,0	406,0	395,0
Иссиқлик ушлаши ккал/кг	1972,4	1508,4	2507,0	1647,2	1581,2

ҚМЧларнинг бактериологик сифати ичак таёкчаларининг (10^{-7} - 10^{-8}), перфрингенсининг (10^{-7}); протейянинг (10^{-3} - 10^{-5}). паст титри билан тавсифланади. ҚМЧлар одатда гельминтларни (73,6% гача) ва пашша гумбакларини (ёз ва куз ойларидаги намуналарда 100%) сақлайди. Шу билан боғлиқ ҳолда қаттиқ маиший чиқиндилар аҳоли учун потъенциал эпидемиологик хавфни юзага келтиради [4, 5].

Мавзунинг долзарблиги. Шаҳарлардаги аҳолидан хосил бўлувчи қаттиқ маиший чиқиндиларнинг миқдори жуда катта чегарада (355 дан 406 кг/м³ гача) ўзгариб туриши мумкин. Ўртача йиллик ҳисоблашларни амалга оширишда 400 кг/м³ чегарасидаги рақамлардан фойдаланиш мумкин. Чиқиндиларнинг хажмий оғирлиги жуда кенг кўламда ўзгариб туриши мумкин.

Шахсий текшириш натижалари. Аҳоли турар жой минтақаларидан хосил бўладиган қаттиқ маиший чиқиндиларни йиғиш, сақлаш, ташиш, ҳозирги кунда “Махсустранс” ДУК ва “Ўзбек-Хитой савдо уйи” ўртасидаги шартнома доирасида амалга оширилмоқда, бунда 4,4 млн доллар маблағ ҳисобига сотиб олинган чиқинди солиш контейнерлари шаҳарнинг аҳоли зич яшайдиган ҳудудларидан хосил бўладиган чиқиндиларни тўплаш учун хизмат қилади. Махсустранс корхонаси томонидан тўпланган қаттиқ чиқиндилар қаттиқ маиший чиқинди полигонларига (ҚМЧП) олиб борилмоқда.

Қаттиқ маиший чиқинди полигонлари (ҚМЧП) махсус қурилма бўлиб, у аҳолининг санитар-эпидемиологик хавфсизлигини таъминлаши ва кафолатлаши лозим. ҚМЧПни ҳар қандай аҳоли пунктида ташкил этиш мумкин, бироқ йирик аҳоли турар жой минтақалари учун ташкил этиш мақсадга мувофиқ ҳисобланади.

Тошкент шаҳри аҳолисини йилган йилга ортиб бориши бўйича амалга оширилган башоратларга кўра 2050 йилга бориб шаҳар аҳолиси 5 млн кишига тенг бўлади. Бир одамдан бир кунда хосил бўладиган маиший чиқиндиларнинг миқдорини 438 кг га тенг бўлишини ҳисобга олсак (СанҚ ва Н 0297-11 Ўзбекистон Республикаси шароитида аҳоли турар жойларини қаттиқ маиший чиқиндилардан тозалаш) 1960 йилда очилган ва шу кунгача фаолият олиб бораётган Оҳангарон чиқинди полигонининг қуввати ва сифимини етарли бўлмаслик масаласи долзарб бўлиб қолади. Оҳангарон чиқинди ташлаш полигони 59 га ни ташкил этиб, улардан 45га ҳудудда чиқинди ташланади. Тошкент шаҳар Табиатни муҳофаза қилиш қўмитаси берган маълумотларга кўра, 2019 йилга келиб мазкур полигоннинг 98% чиқиндилар билан тўлган бўлиб, зудлик билан янги полигон ташкил этишга талаб юзага келди. Ваҳоланки, бундай полигонларнинг фойдаланиш муддати 20 йилни ташкил этсада, у ҳозирги кунгача Тошкент шаҳар аҳолисидан хосил бўлаётган чиқиндиларни қабул қилмоқда. Бундай полигонларни меъёрдан ортиқ чиқиндиларни қабул қилиши албатта атроф муҳит омиллари- сув, тупроқ, атмосфера ҳавосини ифлосланишига олиб келади. Шу сабабли ҳозирги кунда янги полигон қурилиш ишлари бошланган бўлиб, унга Осие тараққиёт банки томонидан ажратилган, 55 млн АҚШ доллари сарфланиши режалаштирилган. Мазкур полигон учун ажратилган майдон олдини полигон майдонидан деярли икки марта кичик бўлиб, 33 га ҳудудни ташкил этади. Ундан бор йўғи 25 га ҳудудига чиқиндилар кўмилади. Мазкур полигоннинг ўзига хослиги шундаки, унинг туби ва деворлари тўрт қават махсус қоплама билан қопланган бўлиб, бу қатлам ер ости сувлари, атмосфера ҳавоси ва тупроқнинг ўзини ҳам зарарланишдан ҳимоя қилади. Бундан ташқари полигон тубига махсус трубалар тизими жойлаштирилган бўлиб, у чиқиндиларни чириши натижасида хосил бўлган филтрат ва

суякликларни четлаштириш учун қўлланилади. Натижада ер ости сувлари ва атмосфера ҳавосини ифлосланишига йўл қўйилмайди. Чикиндилар кўмиладиган ҳар бир чуқурлик 20 метрни ташкил этади. Ушбу ўралардан йил давомида намуна олинадиган махсус жойлар ташкил этилган бўлиб, улар орқали чикиндиларни чириши натижасида ҳосил бўладиган зарарли моддаларни таъсир кўламидини аниқлаш учун намуналар олинади. Ҳозирги кунда полигоннинг 80% қисми куриб битказилган бўлиб, 2024 йилнинг биринчи чораги охирида фойдаланишга топшириш режалаштирилмоқда.

Хулоса. Аҳоли сонини ортиши, шаҳарларни кенгаши, саноатни ривожланиши барча тармоқлардан ҳосил бўладиган чикиндилар миқдорини ортиб боришига сабаб бўлади. Бундай шароитда оддий чикиндиларни кўмиш полигонларини ташкил этиш чора бўлиб ҳисобланмайди, санитар гигиеник шароитлар, эпидемиологик вазиятни ҳисобга олган ҳолда ривожлантирилган полигонлар, мураккаб қурилмали чикинди тўплаш полигонларини ташкил этиш, энг самарали бўлиб эса чикиндиларни зарарсизлантириш корхоналарини ташкил этиш мақсадга мувофиқ бўлиб ҳисобланади.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Кривулькин Д. А., Ефремова Л. Б. Международный опыт утилизации ТБО и возможности его применения в России //Международный журнал прикладных наук и технологий «Integral». – 2019. – №. 2. – С. 71-77.
2. Алешина Т. А. Причины возгораний на свалках ТБО //Вестник МГСУ. – 2014. – №. 1. – С. 119-124.
3. Шулепова О. В., Смирнова А. О влиянии твёрдых бытовых отходов на почву: региональный аспект //Агропродовольственная политика России. – 2019. – №. 2. – С. 44-47.
4. Чудакова А. В. Правовые и экологические аспекты предоставления земельных участков под полигоны ТБО //Науки о Земле: вчера, сегодня, завтра. – 2018. – С. 6-9.
5. Алексашина В. В., Карташова К. К. Проблемы твердых бытовых отходов (ТБО) в мегаполисе (на примере Москвы) //Экология урбанизированных территорий. – 2014. – №. 4. – С. 59-67.